

De verlichting en de vooruitgang hadden het cultureele leven wel schijnbaar verrijkt en naar het uiterlijke meer glans verleend, maar de nood en het lijden waren niet weggenomen. De hoop en verwachting van recht en gerechtigheid, die de eeuwigheid zou openbaren, waren vervaagd en vervluchtigd in heilsverwachting, die dit aardse leven zou moeten verwerkelijken. Het uitzicht op de eeuwigheid was verloren gegaan. Maar het Paulinische woord, dat het gansche schepsel zucht en in nood is, bleef zijn geldigheid behouden. De troost der kerk, die zoo menig hart had gesterkt, werd niet meer bezocht, en daarmee ging tevens het psychotherapeutisch effect te loor, dat de kerk alle eeuwen door had uitgeoefend.

„Seit Capernikus“, zegt *Nietzsche*, „rollt der Mensch aus dem Zentrum in 's X.“ en *Binswanger* voegt hieraan toe: „Es ist klar, dasz, je mehr die Menschheit als Ganzes ins Rollen gekommen ist aus deh Zentrum ins X., die Zahl der Einzelnen, die selber kein Zentrum gefunden haben, ins Ungemassene steigen musste“ 3).

Jung, de bekende Züricher psychiater, zegt, wat den inhoud betreft, hetzelfde, als hij zich als volgt uitdrukt: „Die Religionen sind psychotherapeutische Systeme in des Wortes eigentlichster Bedeutung, und im allergrössten Ausmass“ 4). En juist deze psychotherapeutische bron was verdroogd en verzand in de eeuwen van verlichting en vooruitgang. De mensch, gedragen door zijn humanistisch ideaal, werd opgeroepen thans zelf het geestelijk lijden te bezweren, en de mensch van zijn tijd, *Freud*, zal in zijn humanistisch-materialistisch-mechanistisch gedachtensysteem bouwen aan een nieuwen tempel van vooruitgang en beschaving, den tempel, die, als hij eenmaal voltooid is, in gulden letters het opschrift voert: Psychoanalyse. Naar dezen, door de rede verlichten tempel zal voortaan de lijdende menschheid zich spoeden, om bevrijd te worden van de kwellende banden, waarin het geestelijk leven door den druk van het aardse bestaan is geslagen.

Het is opmerkelijk, welk een enormen aanhang de Psychoanalyse in betrekkelijk korten tijd heeft verworven. Het groote aantal herdrukken van *Freud's* werken en ook de verschijning van verschillende tijdschriften, speciaal gewijd aan de studie der psychoanalyse, leggen hiervan een duidelijk getuigenis af. En deze invloed bleef niet slechts beperkt tot den kring der vak-geleerden, tot de psychologen en psycho-pathologen, maar ver daarbuiten drong de psychoanalyse door, met name ook in de belletristische litteratuur, en daardoor eenmaal populair geworden, ook in krant in tijdschriftartikel.

Wie spreekt er tegenwoordig niet over begrippen als het onbewuste, sublimering, weerstand, verdringing, minderwaardigheidscomplex en andere meer, alle termen, die ontleend zijn aan het psychoanalytisch jargon.

Gezien den grooten opgang, die de *Freudsche* leer maakte, mo-